

Flash News 7, 2025

Η «πραγματική κρίση της γονιμότητας», μια συνοπτική παρουσίαση της πρόσφατης έκθεσης του Ταμείου των Ην. Εθνών για τον Πληθυσμό

Βύρων Κοτζαμάνης*

Πριν από λίγες μέρες δημοσιοποιήθηκε η τελευταία έκθεση του Ταμείου των Ην. Εθνών για τον πληθυσμό (United Nations Population Fund/UNFPA, <https://www.unfpa.org/swp2025>). Η έκθεση αυτή - «Η κατάσταση του παγκόσμιου πληθυσμού το 2025» - στη χώρα μας πέρασε απαρατήρητη. Ελάχιστοι ΜΜΕ την μνημόνευσαν και προφανώς ελάχιστοι ασχολήθηκαν με τα όσα αναφέρονται σε αυτή, αν και, το κύριο θέμα της («η πραγματική κρίση της γονιμότητας») θα έπρεπε να προκαλέσει έντονο ενδιαφέρον σε μια χώρα που η «υπογεννητικότητα» θεωρείται μείζον πρόβλημα. Ποιο είναι όμως το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της έκθεσης αυτής και σε τι συνίσταται κατά τον Διεθνή αυτό οργανισμό η κρίση αυτή; Από το τίτλο της θα περίμενε κανείς μια ανάλυση τόσο για τις επιπτώσεις σε πλήθος τομέων της υψηλής γονιμότητας σε κάποιες χώρες και της ιδιαίτερα χαμηλής σε κάποιες άλλες, αν και ο εμβόλιμος όρος «πραγματική» παραξενεύει. Στο σύντομο αυτό κείμενο θα επιχειρήσουμε μια συνοπτική παρουσίαση της έκθεσης και των κύριων συμπερασμάτων της που συνοψίζονται στο **ότι η πραγματική κρίση οφείλεται στην αδυναμία των ατόμων να επιλέξουν ελεύθερα αν, πότε και με ποιον θα κάνουν παιδιά** (σε εισαγωγικά και με πλάγια γραμματοσειρά, αποσπάσματα της έκθεσης).

Το κείμενο στην εισαγωγή μας προδιαθέτει για την προσέγγιση που θα ακολουθηθεί καθώς σε αυτή αναφέρεται ότι ο πλανήτης μας μεταμορφώνεται σε όλους τους τομείς, με ταχύτητα αστραπής και «η μεταμόρφωση αυτή θα δημιουργήσει κοινωνίες που θα διαφέρουν σε πολλούς τομείς από αυτές που γνωρίζαμε μέχρι τώρα: κοινότητες με μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων, μικρότερο ποσοστό νέων και, ενδεχομένως, σπανιότερο εργατικό δυναμικό.... Ταυτόχρονα, ο πλανήτης μας χαρακτηρίζεται από μια τεράστια δημογραφική ποικιλομορφία: κάποιες χώρες εξακολουθούν να έχουν ακόμη υψηλά ποσοστά γονιμότητας και άλλες εξαιρετικά χαμηλά, κάποιες χάνουν πληθυσμό εξαιτίας της μετανάστευσης ενώ κάποιες άλλες κερδίζουν... Η τρέχουσα δημογραφική πραγματικότητα είναι το αναμενόμενο αποτέλεσμα προτέρων τάσεων και αυτό που θα έπρεπε να μας εκπλήσσει περισσότερο δεν είναι η ταχύτητα με την οποία αλλάζει ο κόσμος, αλλά η συλλογική μας αντίσταση να αντιμετωπίσουμε αυτές τις αλλαγές... Ωστόσο, αντί να αντιμετωπίσουμε την πραγματικότητα με διορατικότητα και ψυχραιμία, βλέπουμε να αναζωπυρώνονται οι φόβοι του περασμένου αιώνα. Σχεδόν παντού, τα ΜΜΕ προφητεύουν την κατάρρευση των συνταξιοδοτικών συστημάτων, την έξαρση των εθνοτικών εντάσεων, έναν 'αποπληθυσμό' του ανθρωπίνου είδους που δεν μπορεί να αναστραφεί ενώ άλλοι συνεχίζουν να φοβούνται τον 'υπερπληθυσμό'».

Στην έκθεση που επικεντρώνεται στην γονιμότητα («Η πραγματική κρίση γονιμότητας και η απαίτηση για μια Ελεύθερη αναπαραγωγική βούληση σε έναν κόσμο που μεταβάλλεται εξασφαλίζοντας Δικαιώματα και επιλογές για όλους/ «The real fertility crisis, the pursuit of reproductive agency in a changing world»), από την πρώτη ήδη ενότητα τίθεται το ζήτημα, ότι, ανεξάρτητα από το σε ποια χώρα ζούμε, «ένας παράγοντας παραμένει σε μεγάλο βαθμό απών από τον δημόσιο διάλογο: η επιθυμία των ατόμων για τον αριθμό των παιδιών που θα ήθελαν να αποκτήσουν, την οικογένεια που θα ήθελαν να δημιουργήσουν αλλά και το μέλλον τους». Η κεντρική δε θέση που τεκμηριώνεται στην έκθεση είναι ότι «ενώ οι δείκτες γονιμότητας συχνά θεωρούνται ή υποτίθεται ότι είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής, αυτό εν μέρει μόνον ισχύει καθώς ακόμη και σήμερα, εκατομμύρια άτομα στον πλανήτη εξακολουθούν να μην μπορούν να διεκδικήσουν τα αναπαραγωγικά τους δικαιώματα και να υλοποιήσουν τις επιλογές τους». **Η αδυναμία αυτή συνιστά κατά UNFPA και την πραγματική κρίση της γονιμότητας.**

Τα πορίσματα της έκθεσης στηρίζονται, εκτός από την επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας και σε μια ευρεία διαδικτυακή έρευνα σε περισσότερους από 14.000 ενήλικες άνδρες και γυναίκες σε 14 χώρες, 4 από τις οποίες βρίσκονται στην «γηραιά ήπειρο» (Ιταλία, Ουγγαρία, Γερμανία και Σουηδία, Γερμανία). Η έρευνα στις 14 αυτές χώρες που συγκεντρώνουν >37% του παγκόσμιου πληθυσμού έχοντας σαφώς διαφοροποιημένα επίπεδα γονιμότητας (από 0,8 έως 4,3 παιδιά/γυναίκα το 2025) είχε σαν στόχο να διερευνηθούν οι αποκλίσεις ανάμεσα στην επιθυμητή και στην πραγματική γονιμότητα για να κατανοηθούν οι αιτίες της και να αναδειχθούν οι προκλήσεις που τίθενται. Τα ευρήματα της έρευνας αυτής, σύμφωνα με την έκθεση μας επιτρέπουν «να κατανοήσουμε όχι μόνο αν, και σε ποιο βαθμό, δεν πραγματοποιούνται οι ατομικές επιδιώξεις της γονιμότητας, αλλά και την πολλαπλότητα των εμποδίων που απαντώνται τόσο στην αποφυγή της εγκυμοσύνης όσο και σε αυτήν της σύλληψη ενός παιδιού».

Από την ίδια έρευνα προέκυψε ότι ένας μεγάλος αριθμός ανδρών και γυναικών στον πλανήτη δεν είναι σε θέση να υλοποιήσουν τους στόχους τους όσον αφορά την αναπαραγωγή. Τα ποσοστά ανεπιθύμητων κυήσεων, αν και εξαιρετικά διαφοροποιημένα, παραμένουν υψηλά όπως υψηλές είναι και οι προκλήσεις που δήλωσαν ότι αντιμετωπίζουν οι ερωτηθέντες όσον αφορά την απόκτηση του αριθμού των παιδιών που επιθυμούν ... Ως εκ τούτου «οι συζητήσεις, πολιτικές και λύσεις θα πρέπει να ξεπεράσουν τις ανησυχητικές αφηγήσεις για την «πληθυσμιακή έκρηξη» ή την «πληθυσμιακή ύφεση» και να επικεντρωθούν στις γνήσιες ανησυχίες των ατόμων που κάνουν βαθιά

προσωπικές και επακόλουθες επιλογές για το σώμα τους, τις οικογένειές τους και το μέλλον τους». Η κρίση της γονιμότητας δεν συνίσταται επομένως «στην αναντιστοιχία ανάμεσα στις ατομικές αναπαραγωγικές αποφάσεις και τις ανάγκες ενός κράτους ή μιας οικονομίας. Οφείλεται σε ένα ευρύτερο περιβάλλον και σε πολιτικές επιλογές που δεν έχουν καταφέρει να προσφέρουν την οικονομική ασφάλεια και την προσωπική ενδυνάμωση που πολλοί θεωρούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την επίτευξη των αναπαραγωγικών τους στόχων...».

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι «τόσο τα εμπόδια για την πρόληψη της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης όσο και αυτά για την δημιουργία της επιθυμητής οικογένειας είναι συχνά κοινά» και εκτιμάται ότι η υπέρβασή της κρίσης έγκειται «στη δημιουργία των συνθηκών και του περιβάλλοντος εκείνου που θα επιτρέψουν σε κάθε άτομο να κάνει ελεύθερες και ενημερωμένες επιλογές όχι μόνον όσον αφορά την σεξουαλικότητα, την αντισύλληψη αλλά και την δημιουργία-μιας οικογένειας (αν, τότε, με ποιον θα την δημιουργήσει. Η αναπαραγωγική ελευθερία δεν αφορά όμως μόνο την απουσία καταναγκασμού ή την καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες. Απαιτεί «την δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα επιτρέψουν σε όλους-ες να ασκούν τα αναπαραγωγικά τους δικαιώματα και να έχουν πραγματικές επιλογές, ξεκινώντας από την ισότητα των φύλων, την οικονομική σταθερότητα, την αξιοπρεπή υγειονομική περίθαλψη και την εμπιστοσύνη στο μέλλον». **Οι συνθήκες αυτές παραμένουν ακόμη ένα ανέφικτο ιδανικό για πολλούς, αναφέρεται στην έκθεση ενώ, για να αλλάξουν, «θα πρέπει όλοι (και ιδιαίτερα οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής) να ενδιαφερθούν ουσιαστικά για τις επιθυμίες και τις ανάγκες του πληθυσμού».** Το ποιος είναι οι ανάγκες, οι επιθυμίες και οι ανησυχίες αυτές είναι το βασικό ερώτημα που θα πρέπει κατά τους συντάκτες της έκθεσης να τίθεται, οι δε πολιτικές «θα πρέπει να καλύψουν τος ανάγκες αυτές, εγγυώμενες πλήρη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και αναπαραγωγικά δικαιώματα για όλους, παρέχοντας συνεπή και βιώσιμη υποστήριξη σε γονείς και οικογένειες, εξαλείφοντας τις έμφυλες διακρίσεις και τις μεροληπτικές νόρμες που απορρέουν από αυτές εμποδίζοντας την υλοποίηση των ατομικών αναπαραγωγικών στόχων».

Η μη επίτευξη της επιθυμητής γονιμότητας, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, αφορά όλες τις χώρες και τα εμπόδια στην επίτευξη του ιδανικού μεγέθους της οικογένειας δεν γνωρίζουν σύνορα αναφέρεται στην έκθεση («Παντού, πολλά άτομα δυσκολεύονται να εκπληρώσουν ελεύθερα τις αναπαραγωγικές τους επιθυμίες και το ότι γεγονός ότι αυτές υπερβαίνουν τις προσδοκίες τους ή ακόμη υπολείπονται αυτών παρατηρείται τόσο σε χώρες με υψηλή όσο και σε χώρες με χαμηλή γονιμότητα, γεγονός που αποδεικνύει ότι τα εμπόδια δεν έχουν σύνορα»). Επομένως, θα πρέπει να τεθεί παγκοσμίως ένα νέος στόχος, αυτός της 'ελεύθερης επιλογής όσον αφορά την αναπαραγωγή' ('A new goal for all: Reproductive agency').

Στο κείμενο αναφέρεται επίσης ότι «ενώ οι κυβερνήσεις και οι κοινωνίες έχουν προσπαθήσει και στο παρελθόν να επηρεάσουν τη γονιμότητα των γυναικών με διάφορες μεθόδους η πρόσφατη άνοδος λαϊκιστικών ρητορικών και πολιτικών αποτυπώνει εκ νέου μια επιθυμία επηρεασμού ειδικότερα της αναπαραγωγικής αυτονομίας τουςΚαθώς τα χαμηλά επίπεδα γονιμότητας θεωρούνται όλο και περισσότερο ως πηγές εθνικών κρίσεων κάποιες κυβερνήσεις εφαρμόζοντας πολιτικές που στοχεύοντας στην αύξηση της γονιμότητας εντείνουν και τις έμφυλες διακρίσεις...»

Το δεύτερο κεφάλαιο της έκθεσης εξετάζονται αναλυτικά οι πολιτικές εκείνες που σήμερα είτε δυσχεραίνουν την υλοποίηση των ατομικών επιδιώξεων και στόχων για την γονιμότητα, είτε, αντιθέτως, την διευκολύνουν (κυρίως στους τομείς της υγείας, της οικονομίας και της στέγασης) ενώ στο τρίτο κεφάλαιο έμφαση δίδεται στο πως οι υφιστάμενες έμφυλες διακρίσεις επηρεάζουν την ελεύθερη επιλογή της αναπαραγωγής τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών. Στο τελευταίο δε κεφάλαιο (Τα διδάγματα της ιστορίας... και η ελπίδα, 'the lessons of history and hope') συνοψίζονται πολλά από τα ευρήματα και τις συστάσεις που περιλαμβάνονται στα τρία προηγούμενα.

Η έκθεση καταλήγει αναφέροντας ότι «Οι πολιτικοί ηγέτες σε παγκόσμιο επίπεδο πρέπει να έχουν κατά νου την ιστορία των τελευταίων 60 ετών προκειμένου να αποφύγουν την επανάληψη των λαθών του παρελθόντος. Οι κακώς σχεδιασμένες πολιτικές όχι μόνο μπορεί να αποδειχθούν αναποτελεσματικές, αλλά και, παρά την ψευδαίσθηση των βραχυπρόθεσμων οφελών, να έχουν επιζήμιες συνέπειες μακροπρόθεσμα, ιδίως όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι επομένως ζωτικής σημασίας να ακουστούν οι ανησυχίες των νεότερων γενεών, και να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον που θα τους επιτρέψει να κάνουν ενημερωμένες επιλογές σε θέματα αναπαραγωγής, έχοντας παράλληλα τη βεβαιότητα ότι στο μέλλον οι επιλογές αυτές θα γίνουν σεβαστές και θα υποστηριχθούν....Δυστυχώς, πολλοί νέοι αισθάνονται ανησυχία για το μέλλον που τους φαίνεται αβέβαιο. Πολλοί προβλέπουν επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης σε σύγκριση με αυτές των γονιών τους, ιδίως λόγω των προκλήσεων που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, την οικονομική αστάθεια ή την εμφάνιση παγκόσμιων συγκρούσεων και οι ανησυχίες τους αυτές θα επηρεάσουν αναπόφευκτα τις αποφάσεις τους σε θέματα οικογενειακού προγραμματισμού. Συχνά εκφράζεται επίσης ένα αίσθημα αδικίας, καθώς ορισμένοι νέοι θεωρούν ότι τους στερήθηκε το μέλλον από πολιτικούς που δεν ενδιαφέρονται για την πραγματικότητα που βιώνουν... Οι πολιτικοί που ανησυχούν για τις δημογραφικές τάσεις θα είχαν πολλά να κερδίσουν αν έδιναν μεγαλύτερη προσοχή στις φωνές των νέων